

Сњежана КОРДИЋ*

ЦРНОГОРСКА СТАНДАРДНА ВАРИЈАНТА ПОЛИЦЕНТРИЧНОГ СТАНДАРДНОГ ЈЕЗИКА

1. УСТАВ И ЈЕЗИК

Многи код нас имају криву предоцбу да се у уставу мора одредити и именовати службени језик. Актуални примјер је расправа око нацрта устава у Црној Гори. Зато је потребно подсјетити да такву одредбу устав уопће не треба садржавати. На примјер, за разлику од јужнославенских држава, сјеверно од нас, Мађарска, уопће нема у свом уставу одредбу о службеном језику. Јужно од нас, Италија, такођер нема одредбу о језику у свом уставу. Исто вриједи и за многе друге државе у свијету: по броју становника подударне јужнославенским државама скандинавске земље Данска, Норвешка и Шведска немају уставно фиксиран и именован службени језик. Исти случај је и с већим државама, нпр. с Њемачком, Великом Британијом, САД-ом. Стога не само да није потребно да у црногорском уставу буде одредба о језику, него би и остале јужнославенске земље требале да престану опонашати једна другу и да се умјесто тога угледају у набројане земље и избаце постојеће одредбе о службеном језику из својих устава. Да су те одредбе непотребне показују примјери набројаних држава које сасвим добро функционирају на свим плановима без те одредбе, и то било да се ради о једнојезичној или о вишејезичној држави.

Проглашавање језика службеним није потребно због сврхе заштите језика (González 2001, XXVII). Стога се у вези с проглашавањем језика службеним појављује питање „Зашто се проглашава? Сасвим сигурно је то ‘непотребно’ с непосредне ‘прагматичке’ тачке гледишта. Многе државе, укључујући и Велику Британију и Сједињене Америчке Државе,

---

* Редовни професор Универзитета Johan W. Gete, Франкфурт на Мајни.

немају уставно службени језик”, подсјећа Соопер (1989, 101). Разумљиво је зашто низ држава у свијету нема уставно проглашен службени језик кад се зна да уставно проглашавање само једног језика службеним је недемократски чин јер служи искључивању из јавног живота људи који говоре другим језицима или на које се гледа као да говоре друкчије, то је „напад на демократске основе” (Giroux 2001, X). Тај чин је израз језичне нетолеранције, а језична нетолеранција је „често политички прихватљива маска за нетолеранцију” према одређеним групама људи, према другим нацијама итд., „можда симптом страха за будући статус сада доминантне групе опћенито” (González 2001, XXVI). Та маска се користи јер је много мањи проблем у нашем друштву говорити о службеном језику или о језичној чистоћи него говорити директно о непријатељству према другој нацији, о раси и сл. (ибид., XXVII).

Против уставног проглашавања постоји још један разлог: еуфорија која се умјетно прави око тога зна људе навести да језик и/или одређено име језика гледају као тотем, као квазисакрални емоционално набијени групни симбол с којим се идентифицирају, нешто попут националне химне, заставе и грба (Tabouret-Keller 1997, 318-319). У таквим случајевима „уставно одређивање језика представља употребу политичких симбола за учвршћивање владајућих елита” (Соопер 1989, 102). До тога је дошло у новонасталим јужнословенским државама (Friedman 1999; Gröschel 2003, 160). Владајуће елите праве помоћу медија лажну панику да ће пропасти нација и држава ако се уставом не прогласи службени језик, и то под именом дотичне нације односно државе. Тиме измишљају непостојеће проблеме и конструирају сукобе, скрећући тако пажњу с важних економских и других питања у друштву. Познато је, наиме, да „се политика језичне панике обично јавља у облику наизглед привлачног брзог фиксања које по правилу узрокује више проблема него што их рјешава” (González 2001, 260).

Неупућени мисле да је уставно проглашавање службеног језика знак да постоји језик којим они говоре. Потребно је стога подсјетити да проглашавање службеним језиком неке државе није критериј за постојање или непостојање неког стандардног језика (Mattusch 1999, 79-80). (Социо)лингвистичка утемељеност „за захтијевање статуса различитог ‘језика’ не може се добити самом чињеницом проглашавања службеног језика и правним фиксирањем политички пожељног имена (и обрнуто, не може нестати административним мијењањем статуса идиома и његовим преименовањем)” (Gröschel 2003, 177). Наиме, познато је да се уставно проглашавање службеним језиком руководи незнанственим мотиви-

ма. Зато је разумљиво да оно не утјече на (социо)лингвистику. Gröschel (2003, 151-160) наводи уставе из 21 државе наспрам којих лингвистика класифицира и именује језик другачије јер су одредбе о службеном језику у тим уставима у супротности са знанственим спознајама. Грöсцхелови примјери су уједно и доказ независности (социо)лингвистике од државноправних одредби. Зато је неоправдано кад неки јужнословенски лингвисти покушавају као социолингвистички критериј представити уставе новонасталих држава, у којима су хрватски, српски и босански проглашени службеним језицима с правно фиксираним именима: „нема никаквог оправдања код описивања постјугославенских језичних односа наводити проглашеност службеним језиком и административно фиксираним облицима имена као наводно ‘социолингвистичка обиљежја’ у корист језичнопартикуларистичке аргументације код српскохрватског језика” (ибид., 149). Другим ријечима, „из постјугославенских уредби о службеним језицима не могу се извести никакви аргументи против тога да и даље лингвистички постоји српскохрватски као један језик” (ибид., 184).

Неоправдано је и поистовјећивати појмове стандардни језик и службени језик. Не само да је стандардни језик лингвистички појам, а службени језик политички, него је стандардни језик шири појам од службеног: „Службени језик је технички појам који означава језик или језике за службене послове владе”, дакле „службени језик је језик који је влада признала и одобрила за употребу у службеним пословима вођенима у владиним институцијама” (Sonntag 1995, 92). Док стандардни језик није ограничен само на владине институције, „службени језик користи се у централним надрегионалним органима државе (влади, парламенту, управи)” (Witt 2001, 31). Стога се у дефиницији „појам службеног језика разумно може ограничити на језик на којем држава комуницира са својим грађанима, односно, још опћенитије речено, језик који влада може користити у свим својим дјелатностима. [...] Наведена кратка дефиниција је сасвим довољна за одређивање основних функција службених језика” (ибид., 30).

Но чак и сами политичари знају игнорирати властиту одлуку о службеном језику. Тако Цоопер (1989, 101) запажа да се „и уставно службени језици понекад игнорирају”. Као примјер таквог игнорирања наводи поједине државе у којима се од 16 министарстава чак 14 не придржава уставне одредбе о службеном језику користећи други језик, и то десетљећима након што је у уставу одређен службени језик. То су само неки од примјера који потврђују лингвистички закључак „да нити је нужно

одредити службени језик нити је нужно придржавати се уставне одредбе ако је донешена” (ибид.).

2. ПОЛИЦЕНТРИЧНИ СТАНДАРДНИ ЈЕЗИК

Што се тиче стандардног језика, он је надрегионални језик заједнички свим слојевима друштва који је полифункционалан (има функционалне стилове) и поливалентан (опслужује све сфере друштвеног живота), а није ограничен на службене послове у владиним институцијама. Кад се говори о подручју Србије, Хрватске, БиХ и Црне Горе, неосновано је говорити о неколико стандардних језика јер се ради о националним варијантама једног стандардног језика, који се у лингвистици назива полицентрични језик.

У свијету је чест случај да више нација говори истим језиком и да притом постоје одређене међунационалне језичне разлике. Такви су сви свјетски језици, а и многи други. Сваки такав језик има неколико центара и националних варијаната, па се због тога и назива *полицентрични стандардни језик*. Скоро сви већи европски језици су полицентрични језици, и многи неевропски језици су такођер таквог типа, нпр. енглески, њемачки, француски, шпањолски, португалски, малајски, арапски итд. (Blum 2002, 124). У лингвистичким лексиконима пише да је *полицентрични стандардни језик* „језик с неколико националних стандардних варијаната, које се додуше у појединим тачкама међусобно разликују, али не толико јако да би могле конституирати засебне језике, нпр. енглески (британски, амерички, аустралијски итд. стандардни енглески), њемачки (њемачки, аустријски, швицарски стандардни њемачки), португалски (португалски, бразилски стандардни португалски)” (Glück 2000, 535). Или: „Полицентрични језик. Језик с више националних ‘центра’, који изграђују различите стандардне варијанте: те (првенствено) лексичке и фонетско-фонолошке разлике су додуше јасно изражене, али не оправдавају да се говори о различитим језицима. Примјери су национално различити облици енглеског или њемачког (њемачки наспрам аустријски наспрам швицарски стандардни њемачки језик)” (Bußmann 2002, 521-522).

У нашем случају су језичне разлике међу варијантама чак мање него између говорника француског језика у Француској, Белгији, Канади и Африци (Thomas 2003, 314). Мање су и од разлика између говорника њемачког језика у Њемачкој, Аустрији и Швицарској (Pohl 1996, 219), између говорника енглеског у Великој Британији, Сједињеним Америч-

ким Државама, Канади и Аустралији (McLennan 1996, 107), говорника шпањолског у Шпањолској и Латинској Америци, говорника португалског у Португалу и Бразилу (Thomas 2003, 314). Мање су и од разлика између говорника низоземског у Низоземској и Белгији, чак су мање од разлика између језика бијелаца и језика црнаца у великим градовима на сјеверу Америке (Gröschel 2003, 180-181).

Међусобна разумљивост међу говорницима различитих варијаната показује да се ради о истом језику (Mattusch 1999, 74). Код варијанти српскохрватског језика међусобна разумљивост чак „превазилази ону између стандардних варијаната енглеског, француског, њемачког или шпањолског” (Thomas 2003, 325). Да се ради о истом језику показује и подударност језичног система: „Лингвистички ту имамо само *један* језични систем, који се јавља у неколико варијаната. То уопће не стоји под знаком питања” (Hinrichs 1997, 14). Стога се „чињеница да су сувремени српски и хрватски варијанте *једног* језика доказује одлучујућим истовјетностима у језичном систему” (Pohl 1996, 214). Исто показује и трећи критериј за утврђивање да ли се ради о једном полицентричном језику: све варијанате почивају на истој дијалекталној основи (Соопер 1989, 139). У случају српскохрватског почивају све варијанте на штокавској основи (више о тим лингвистичким критеријима види Кордић 2004).

Варијанте полицентричног језика најчешће се налазе у различитим државама. До 90-их година српскохрватски је био једини полицентрични језик чије варијанте су биле унутар исте државе (Ammon 1995, 46). Након распада заједничке државе постао је и по том својству типичан полицентрични језик.

Овдје се успутно може напоменути да је дакле потпуно неосновано кад поједини српски филолози који говоре о варијантама свог језика искључују Хрвате у Хрватској и БиХ и искључују босанске Муслимане зато што се ради о другим нацијама и државама. Наиме, баш је типично за полицентрични језик да његовим варијантама говоре различите нације у различитим државама. Дакле, управо оно због чега искључују наведене нације односно државе из свог полицентричног језика представља једну од основних компоненти типичног полицентричног језика.

Познато је да су код полицентричних језика све варијанте начелно равноправне (ибид., 496) и да је „по свој прилици појам ‘полицентрични језик’, односно публикације и дискусије које се односе на њега, барем донекле придонио освјештавању те начелне равноправности и ојачао самопоуздање неких центара” који су се сматрали слабијима (ибид.). Свака варијанта се независно нормира од стране националне заједни-

це која се њоме служи. Притом је у демократским друштвима норма оно што је употреба, а не измишљање разлика и наметање тога употреби (ибид., 476-477).

Као што је придјев *стандардни* сувишно наводити при неутралном реферирању на језик, тако је сувишно наводити га кад се реферира на варијанту јер све националне варијанте су по дефиницији стандардне варијанте (ибид., 69). То што су националне варијанте већ по дефиницији увијек стандардне један је од показатеља колико је неисправна формулација која се може чути код појединих јужнословенских филолога кад описују данашњу језичну ситуацију па кажу: „варијанте су уздигнуте у стандардне језике”. Наиме, та формулација садржи вриједносни суд сугерирајући да је варијанта нешто ниско, нешто нестандартно и нешто што је нејезик, иако ниједна од тих сугестија није тачна. Умјесто наведене формулације исправно би било рећи да се стандардне варијанте код нас неутемељено називају стандардним језицима. Ради се о једном стандардном језику којим говори неколико нација у неколико држава. Та чињеница је предност а не мана за говорнике поједине варијанте јер се могу на свом материнском језику споразумијевати и с припадницима других нација у другим државама.

Поједини јужнословенски филолози тврде да се наводно социолингвистички ради о различитим језицима иако је лингвистички ријеч о једном језику. Под социолингвистиком једноставно подразумијевају политику. Међутим, већ и дефиниција социолингвистике показује да је неоправдано очекивати супротстављеност између социолингвистике и лингвистике, на основи које би се могло рећи да је српскохрватски један језик по лингвистичким критеријима, а неколико језика по социолингвистичким. Наиме, социолингвистика је *поддисциплина лингвистике*, која садржи компоненте још трију додатних знаности а не политике, усп. дефиницију социолингвистике: „Поддисциплина лингвистике која се бави узајамним односима између друштвене структуре и језичне структуре, а задатак јој је показати систематску повезаност језичне и социјалне структуре те утврдити узрочне односе у једном или у другом смјеру. Социолингвистика је интердисциплинарни пројект социолога, лингвиста, психолога и антрополога који конституира један заједнички предмет проучавања” (Lewandowski 1990, 979).

Социолингвистика показује супротно од политички исформулираних устава у јужнословенским државама. Јер управо социолингвистички појам *полицентричног стандардног језика* кад се примијени на нашу ситуацију показује да се ради о једном језику којим говоре четири нације.

3. НАЦИЈА, КУЛТУРА И ЈЕЗИК

Многи на јужнословенским просторима мисле да властита нација губи статус нације ако не назива језик именом те нације и ако не тврди да се ради о различитом језику без обзира на незнатност језичних разлика према некој другој нацији. Такав став – да тек постојање засебног језика доказује да постоји засебна нација – није исправан, што нам одмах илустрирају примјери бројних нација које говоре исти језик као и неке друге нације нпр. америчка, аустралијска, канадска, швицарска, аустријска итд. Један од разлога за неисправно поистовјећивање нације и језика на нашим просторима је тај што је код нас готово пола 20. стољећа владао социјалистички систем који се позивао на мисао Карла Маркса, а Маркс је језик сматрао једним од критерија за нацију (што критички наводи Pfaff 1994, 51-52). За разлику од бивших социјалистичких земаља, на западу је већ барем пола стољећа, најкасније након рушења Хитлера с власти, у потпуности одбачено поистовјећивање нације и језика. Наиме, и Хитлер је заступао став о неопходности подударања нације, државе и језика.

Национални идеолози тврде и да постоје национално различите културе и да се због тога не може радити о истом језику. Но то је вишеструко неисправно. Наиме, познато је да се културне границе не подударају ни с језичнима ни с националнима ни с државнима (Ammon 1995, 31). Често културе наткриљују више нација, укључују више језика, али и чланови исте нације могу припадати различитим културним зонама (Lemberg 1964 II, 44; Esbach 2000, 65). На примјер, традиција и обичаји који чине културу не подударају се с националним границама јер као прво „показују често велике разлике унутар појединачних локалних подручја, а с друге стране показују тенденцију да се у наше доба у читавом свијету или барем у његовим великим подручјима изједначе” (Kohn 1962, 21). Неподударање културног и етничког или националног идентитета очитује се и у томе што „није необично говорити о заједничкој европској култури или о европским културним обиљежјима, док се истовремено признаје етничка разноврсност у Европи” (Reilly 2001, 5). Стога не изненађује што је култура неупотребљива за класифицирање људи по нацијама: „најнепрецизнијим од свих принципа за класификацију сматрам културу. [...] За сврхе класификације она се заиста не може користити” (Reiter 1984, 191). Зато је неоправдано што националисти поистовјећују културу с нацијом и државом (Gellner 1999, 81-82).

Познато је нпр. да се међу неколико културних зона у југоисточној Европи налази „зона талијанскословенске јадранске културе уздуж оба-

ле”, затим „средњоевропска културна зона у панонском простору, која Балкански полуоток повезује са средњом Европом. Неовисно о томе да ли се одабере ово или неко друго рашчлањивање на културне зоне, обриси културних зона ни у једном случају се не подударују с етничким, религијским и професионалним границама, да ни не спомињемо да се уопће не подударују с државним границама” (Hatschikjan 1999, 19).

Осим тога, границе међу културама су нејасне и неухватљиве (Esbach 2000, 65). Примјетно је да се „култура проматра као ‘сваштара у коју се било што може ставити што у друштву још није препуштено озбиљнијим професионалцима као израз права, политике или економије” (Riedel 2005, 26). Одговор на питање „што чини културу, што једну културу разликује од друге, остаје расплутан и неодређен – поготово код територијално сусједних заједница (а управо њих желе националистички актери готово увијек једну од друге разграничити)” (Blum 2002, 3). Разграничавање на основи културе неутемељено је код Хрвата, Срба и босанских Муслимана јер они се не разликују културно (Mappes-Niediek 2005, 28-48, 70). Код њих постоје религијске разлике, али „религијске границе се готово нигдје не подударују с језичнима. [...] Католички Хрвати, босански Муслимани, православни Срби и Црногорци говоре варијанте једног те истог језика: српскохрватског” (Blum 2002, 16).

4. ИМЕ ЈЕЗИКА

Желећи побјећи од чињенице да говоре исти језик, национални идеолози мијењају име језика како би помоћу различитих имена сугерирали да се ради о различитим језицима. Међутим, „не може име направити од неколико језика један или од једног неколико” (Blum 2002, 153).

Неки иноземни слависти покушавај избјећи конфликт с јужнословенским националним идеолозима па им излазе у сусрет замјењивањем назива *српскохрватски језик* помоћу ознаке *босански/хрватски/српски* јер она изгледа као набрајање неколико различитих језика. Та ознака није знанствено гледано добро рјешење чак и кад би се стављала напомена да се у њој набројани елементи употребљавају као синоними, јер не може се очекивати од лингвиста да у сваком тексту додају напомену уз такав назив. А ако напомена изостане, (неупућени) читаатељи оправдано могу помислити и помишљају да се ради о различитим језицима зато што се на једнак начин, косом цртом, одвајају нпр. њемачки/енглески, који су различити језици. Осим тога, ако се споменуте три ријечи наводно користе као синоними, зашто их онда увијек наводити све

три? С другим синонимима у језику то није случај, увијек се у конкретном тексту употребљава само један од њих. А ако се тај назив покушава оправдати постојањем неколико држава и нација, то није никакав аргумент јер нпр. и енглеским језиком говори неколико држава и нација па се тај језик свеједно не назива амерички/аустралијски/енглески/канадски/ итд. Једнако је и код њемачког, француског, шпањолског, арапског, и код свих других полицентричних језика.

Mørk (2002) подсјећа у предговору *Serbokroatisk grammatik* да се у нашем случају ради о „јужнославенском језику којим говори већина становништва у бившим југославенским републикама Босни, Хрватској, Црној Гори и Србији, а који је увијек био познат као ‘српскохрватски језик’”. Називу с цртицама замјера: „Нови термин ‘босански/хрватски/српски’ је по мом мишљењу сасвим неприкладан да замијени традиционални назив ‘српскохрватски језик’. Што означава коса цртица? И? Или? И/или?“. Закључује да за назив студија није прикладна ознака ‘босански/хрватски/српски’ као што није прикладна ни ознака ‘средњојужнославенски’. Истиче да су називом српскохрватски обухваћене све „варијанте тог језика: ‘српска’, ‘хрватска’, ‘црногорска’, ‘босанска’. Тако је уосталом увијек и било. Ништа се то није промијенило с распадом Југославије – без обзира што националистички босански Муслимани или Хрвати сматрали и тврдили”. Зато аутор сумира да је назив *српскохрватски* и даље најприкладнија ознака како за језик тако и за именовање студија.

Jacobsen (2006, 319) такође критизира именовање језика или студија „босански-хрватски-српски језик”, као и захтјева да се подијеле „српскохрватске студије у хрватске, односно српске студије”. Недостаје објашњење за мијењање, а они који би се одлучили за промјену дужни су дати објашњење „зашто то нису много раније учинили”. Јер нпр. 70-их или 80-их година нитко стране слависте није тјерао „да задрже назив српскохрватски” (ибид., 320). И Обст (2004, 212) сматра оправданим да се и даље „користи термин ‘српскохрватски’ у традиционалном смислу, на крају крајева и зато да се избјегну незграпне формулације попут ‘српски и/или хрватски’, ‘хрватски и/или српски’, ‘хрватски-српски-босански’ или чак ‘хрватски-српски-босански-црногорски’”. Досјетки да се језик назива БХС Шипка (2003, 272) замјера „онда бисмо заиста имали куриозум – скраћеницу као име језика”.

Није потребно сада измишљати име за наш језик, кад он откако је стандардизиран прије 150 година има своје име – српскохрватски језик – дакле давно прије него што је настала бивша Југославија, па на-

зив није дужан да нестане распадом те државе. Дводијелну ознаку први је употребио 1824. Jacob Grimm, од 1836. је Јернеј Копитар једнозначно користи као назив језика, од средине 19. ст. појављује се тај назив и у граматицима објављеним у Загребу, а тек касније у онима објављеним у Београду, што значи да је дводијелни назив чак и више у складу с хрватском лингвистичком традицијом него са српском. Будући да је ознака *српскохрватски* од 19. ст. устаљен лингвистички назив у славистици, она има предност наспрам било које друге потенцијалне ознаке.

Потребно је подсетити у вези с називањем језика да постоје два нивоа: један је оно како народ тј. популација лаика назива језик, а други је како се у лингвистици исправно назива језик. Та два нивоа су међусобно независна. Лаици могу своје идиоме називати како желе, али те називе не смију наметати знаности (Gröschel 2001, 175). Знаност не преузима без преиспитивања називе из народа, него на основи критерија утврђује статус идиома и у складу с тим користи знанствено прихватљив назив. Лингвистички називи не добивају се испитивањем ставова изворних говорника: „испитивање изворних говорника очито није рјешење јер њиховом перцепцијом управљају нејезична размишљања, и то првенствено религијска, националистичка” (Crystal 1998, 287).

Зато Pohl (1997, 69) упозорава: „српскохрватски језик – тог лингвистичког назива ће се човјек морати држати ако не намјерава свирати у националистичком оркестру Срба и Хрвата”. А Gröschel (2003, 184-185) додаје да „замјенити име *српскохрватски језик* значило би капитулацију пред политичким притисцима из земаља наследица Југославије”.

То дводијелно име је настало по познатом лингвистичком моделу творбе назива код којег се називом именују рубови језичног подручја у које је укључено и оно што се налази између њих. Стога дводијелна ознака не значи да су њоме обухваћене само именоване двије компоненте, и зато се називу *српскохрватски* не може замјерати што нема босанску и црногорску компоненту. Такођер ни редослијед компонената не значи давање предности оној која је прва (Gröschel 2001, 162).

Данашњим кориштењем неколико једнодијелних ознака за језик и напуштањем дводијелног имена једнозначно се каже да не постоји заједнички језик, што је неточно. А ако се пређе на једну једнодијелну ознаку, нпр. српски језик, то би опет значило да је дошло до промјене у статусу језика јер зашто иначе мијењати назив. До промјене у статусу, међутим, није дошло јер се и даље ради о једном полицентричном језику којим говоре четири нације. Да се уназад 150 година тај језик у славистици називао српски, не би било потребно данас прећи на дводијел-

ну ознаку. Но, због традиције дводијелног имена у свијету се данашње одбацивање друге компоненте у дводијелном називу језика тумачи као искључивање хрватског, босанског и црногорског подручја. Стога је једино исправно рјешење остати при дводијелној ознаци.

Будући да националне политичке елите новонасталих јужнославенских држава желе приликом уласка у ЕУ видјети своју етнотимску односно државну ознаку као назив засебног службеног језика у ЕУ зато што сматрају да ће иначе изгубити државност и национални идентитет, треба их подсетити да су таква страховања неутемељена. Наиме, у ЕУ је већ ушла Аустрија као држава у којој се говори варијаната полицентричног језика. Иако су између Аустријанаца и Нијемаца веће језичке разлике него између Срба и Хрвата, није уведена ознака ‘аустријски језик’ у службене језике ЕУ, него се поступило у складу с чињеницом да се ради о заједничком језику Аустријанаца и Нијемаца. А Аустрија тиме није изгубила на државности или националном идентитету ништа више од биле које друге државе или нације која је ушла у ЕУ.

ЛИТЕРАТУРА

- Ammon, U. (1995), *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin/New York.
- Blum, D. (2002), *Sprache und Politik*, Heidelberg.
- Bußmann, H. (ur.) (2002), *Lexikon der Sprachwissenschaft*, Stuttgart.
- Cooper, R. L. (1989), *Language planning and social change*, Cambridge.
- Crystal, D. (1998), *The Cambridge encyclopedia of language*, Cambridge.
- Esbach, C. (2000), *Nationalismus und Rationalität*, Berlin.
- Friedman, V. A. (1999), *Linguistic Emblems and Emblematic Languages: On Language as Flag in the Balkans*, Columbus.
- Gellner, E. (1999), *Nationalismus*, Berlin.
- Giroux, H. (2001), „Foreword”, R. D. González/I. Melis (ur.), *Language ideologies*, Tucson, IX-XIX.
- Glück, H. (ur.) (2000), *Metzler Lexikon Sprache*, Stuttgart.
- González, R. D. (2001), „Introduction”, R. D. González/I. Melis (ur.), *Language ideologies*, Tucson, XXV-XXXVI.
- Gröschel, B. (2001), „*Bosnisch oder Bosniakisch? Zur glottonymischen, sprachpolitischen und sprachrechtlichen Fragmentierung des Serbokroatischen*”, U. H. Waßner (ur.), *Lingua et linguae. Festschrift für Clemens-Peter Herbermann zum 60. Geburtstag*, Aachen, 159-188.
- Gröschel, B. (2003), „Postjugoslavische Amtssprachenregelungen – Soziolinguistische Argumente gegen die Einheitlichkeit des Serbokroatischen?”, *Srpski jezik* 8/1-2, 135-196.

- Hatschikjan, M. (1999), „Was macht Südosteuropa aus?“, M. Hatschikjan/S. Troebst (ur.), *Südosteuropa: Gesellschaft, Politik, Wirtschaft, Kultur; Ein Handbuch*, München, 1-30.
- Hinrichs, U. (1997), „Südslavische Sprachwissenschaft und Südosteuropa-Linguistik“, *Zeitschrift für Balkanologie* 33/1, 9-25.
- Jacobsen, P. (2006), „Forum“, *Studi Slavistici* 3, 317-320.
- Kohn, H. (1962), *Die Idee des Nationalismus*, Hamburg.
- Kordić, S. (2004), „Pro und kontra: ‘Serbokroatisch’ heute“, M. Krause/C. Sappok (ur.), *Slavistische Linguistik 2002*, München, 97-148.
- Lemberg, E. (1964), *Nationalismus*, I-II, Reinbek.
- Lewandowski, T. (1990), *Linguistisches Wörterbuch*, Heidelberg/Wiesbaden.
- Mappes-Niediek, N. (2005), *Die Ethno-Falle. Der Balkan-Konflikt und was Europa daraus lernen kann*, Berlin.
- Mattusch, H.-J. (1999), *Vielsprachigkeit: Fluch oder Segen für die Menschheit?*, Frankfurt am Main.
- McLennan, S. (1996), „Sociolinguistic Analysis of ‘Serbo-Croatian’“, *Calgary Working Papers in Linguistics* 18, 103-109.
- Mørk, H. (2002), *Serbokroatisk grammatik*, Århus.
- Obst, U. (2004), „Zum genitivus qualitatis und zu alternativen Möglichkeiten in den drei ‘Buddenbrooks’-Übersetzungen aus dem kroatischen und serbischen Sprachgebiet“, M. Okuka/U. Schweier (ur.), *Festschrift für Peter Rehder zum 65. Geburtstag*, München, 211-225.
- Pfaff, W. (1994), *Die Furien des Nationalismus*, Frankfurt am Main.
- Pohl, H.-D. (1996), „Serbokroatisch – Rückblick und Ausblick“, I. Ohnheiser (ur.), *Wechselbeziehungen zwischen slawischen Sprachen, Literaturen und Kulturen in Vergangenheit und Gegenwart*, Innsbruck, 205-219.
- Pohl, H.-D. (1997), „Gedanken zum Österreichischen Deutsch (als Teil der ‘pluriarealen’ deutschen Sprache)“, R. Muhr/R. Schrodtr (ur.), *Österreichisches Deutsch und andere nationale Varietäten plurizentrischer Sprachen in Europa. Empirische Analysen*, Beč, 67-87.
- Reilly, C. (2001), „Introduction: Minority Languages, Ethnicity and the State in Post-1989 Eastern Europe“, C. Reilly (ur.), *Language, Ethnicity and the State*, London/ New York, 1-16.
- Reiter, N. (1984), *Gruppe, Sprache, Nation*, Berlin.
- Riedel, S. (2005), *Die Erfindung der Balkanvölker. Identitätspolitik zwischen Konflikt und Integration*, Wiesbaden.
- Sonntag, S. (1995), „Elite competition and official language movements“, J. Tollefson (ur.), *Power and Inequality in Language Education*, Cambridge, 91-111.
- Шипка, М. (2003), „Језик Бошњака, Хрвата, Срба и Црногораца – проблеми класификације и номинације идиома“, Г. Невекловску (ур.), *Босански – хрватски – српски. Међународни скуп „Актуелна питања језика Бошњака, Хрвата, Срба и Црногораца“*, Беч, 255-282.
- Tabouret-Keller, A. (1997), „Language and Identity“, F. Coulmas (ur.), *The Handbook of Sociolinguistics*, Oxford, 315-326.
- Thomas, P.-L. (2003), „Le serbo-croate (bosniaque, croate, monténégrin, serbe): de l’étude d’une langue à l’identité des langues“, *Revue des études slaves* 74/2-3, 311-325.
- Witt, J. (2001), *Wohin steuern die Sprachen Europas?*, Tübingen.

Snježana KORDIĆ

DIE MONTENEGRINISCHE STANDARDVARIANTE EINER
POLYZENTRISCHEN STANDARDSPRACHE

Zusammenfassung

Ausgehend von der einschlägigen (sozio)linguistischen Literatur kann man die Existenz einer montenegrinischen, einer serbischen, einer kroatischen und einer bosnischen Standardsprache nicht annehmen. Vielmehr handelt es sich um Standardvarianten einer polyzentrischen Standardsprache. Dies ergibt sich aus der Anwendung dreier sprachwissenschaftlicher Kriterien für das Herausfinden, ob es sich bei mehreren Idiomen um eine Sprache oder aber um verschiedene Sprachen handelt: der gegenseitigen Verständlichkeit, der systemlinguistischen Ähnlichkeit und der dialektalen Basis der Standardsprache.

Die Sprache der Montenegriner, Serben, Kroaten und Bosniaken steht somit in einer Reihe mit allen größeren europäischen und vielen außereuropäischen Sprachen, die ebenfalls polyzentrisch sind bzw. nationale Varianten aufweisen.

Trotz gegenwärtiger Bemühungen, nationale Sprachunterschiede zwischen den Varianten des Serbokroatischen zu vergrößern, bleiben diese weiterhin geringer als die Unterschiede zwischen den Varianten anderer polyzentrischer Sprachen.

Da in Montenegro eine Diskussion darüber entbrannt ist, welche Amtssprachenregelung die neue Verfassung enthalten soll, sei hier daran erinnert, dass die Verfassung keine Amtssprachenregelung enthalten muss. Die Verfassungen zahlreicher Länder (z. B. Deutschland, England, Italien, Ungarn, Dänemark, Norwegen, Schweden, USA) enthalten keine Amtssprachenregelung.

Ein weiteres Thema in Montenegro ist Sprachbezeichnung. Wenn heute vermehrt vier verschiedene eingliedrige Sprachbezeichnungen (*montenegrinisch, serbisch, kroatisch und bosni (aki)sch*) gebraucht werden, suggerieren diese im Unterschied zur Sprachbezeichnung *serbokroatisch*, dass es sich um mehrere Sprachen handele, was nicht zutrifft. Wenn man zum Gebrauch nur einer eingliedrigen Bezeichnung (z. B. *serbisch*) übergehen würde, würde dies ebenfalls einen veränderten Sprachstatus suggerieren. Denn warum sonst geht man zu einer anderen Sprachbezeichnung über? Der Sprachstatus hat sich jedoch nicht verändert, da es sich weiterhin um eine polyzentrische Standardsprache mit vier Varianten handelt. Da diese Sprache seit anderthalb Jahrhunderten in der Slawistik den Namen *serbokroatisch* trägt, wird das gegenwärtige Auslassen der zweiten Komponente als Ausschluss des kroatischen, bosnischen und montenegrinischen Raums gedeutet. Aus diesem Grund ist es sinnvoll, die zweigliedrige Sprachbezeichnung beizubehalten. Sie nennt die Ränder eines Sprachraums, der alles dazwischen mit einschließt.

